

GRAYSON
PERRY

Evoluția bărbatului

Traducere din limba engleză
de Oana Maria Zaharia

Corectori: Rodica Crețu

Dușa Udrea-Boborel

Artwork copertă: Lea Rasovszky

Layout copertă: Claudia Pascu

DTP: Răzvan Nasea

Coordonare editorială: Doru Someșan

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PERRY, GRAYSON

Evoluția bărbatului / Grayson Perry. - București : Editura Vellant, 2019

ISBN 978-606-980-041-6

821.111

Titlu original: *The Descend of Man*

Copyright © 2016 Grayson Perry

© 2019 Editura Vellant

Editura Vellant

Splaiul Independenței 319

București, Sector 6

www.vellant.ro

Toate drepturile asupra versiunii în limba română
aparțin Editurii Vellant.

Cuprins

De ce să repari un lucru dacă nu e stricat?	11
1. Peștele trebuie să-și pună întrebări despre apă	22
2. Departamentul masculinității	51
3. Bărbatul nostalgic	76
4. Cochilia masculinității	105
Bărbați, așezați-vă ca să vă cunoașteți drepturile!	135
Mulțumiri	137

De ce să reparați un lucru dacă nu e stricat?

Mă plimb cu bicicleta prin pădure, pe un traseu lung și abrupt. Pe la jumătatea drumului întâlnesc un băiețel de vreo 9-10 ani. Se chinuie; traseul reprezintă o provocare pentru oricine nu e obișnuit să meargă cu bicicleta pe munte, darămite pentru un puști pe o bicicletă nouă. Nu știe să folosească vitezele, se dezechilibrează și frânează brutal. Lacrimile îi curg șiroaie pe față. „Tati, tati!”, strigă printre suspine. Cere ajutor, dar se simte din vocea lui că fierbe de furie. Mă ofer să-l ajut, dar e atât furios și de rușinat încât se preface că nu mă aude. Continui să pedalez în susul dealului și îi văd tatăl în depărtare. Stă înfipt și tăcut lângă bicicletă, cu brațele încrucișate, și se uită în josul dealului, la fiul lui, care e la vreo două sute de metri distanță. Și el pare furios. Am văzut fața acestui tată pe nenumărate stadioane, în curțile a mii de școli. E o față care spune: „Nu te smiorcăi, fii tare, fii bărbat!” E fața unui om hotărât să transmită, din generație în generație, furia și durerea statutului de bărbat. Sunt alături de băiat în furia lui. Nu mă pot abține, îi spun tatălui: „Sper că fiul tău o să-și poată permite un psiholog bun când o să crească mare”. Tatăl mă ignoră.

Sper că, dacă ai ales să citești cartea asta, știi deja că e cazul să ne punem întrebări despre masculinitate, că inegalitatea de gen e o problemă enormă care ne privește pe toți și că lumea ar fi un loc mai bun fără ea. Speranța mea e că această cărticică îi va face pe mai mulți oameni conștienți de masculinitate, iar acesta va fi un pas spre schimbare, pentru că multe forme de masculinitate pot fi foarte distructive. Dacă asta e prima carte despre gen pe care ai

cumpărat-o, mă declar bucuros. Trebuie să examinăm masculinitatea, nu doar ca să nu mai existe băieții care plâng de furie în fața unor tați impasibili pe un traseu montan pentru biciclete, ci și ca să schimbăm întreaga lume în bine.

Examinarea masculinității poate părea o problemă a celor din lumea dezvoltată, un moft al unei societăți bogate, educate și pașnice, dar eu aș argumenta contrariul: cu cât o societate este mai nedezvoltată și mai needucată, cu atât mai mult masculinitatea din interiorul ei trebuie să se adapteze la lumea modernă, pentru că probabil tocmai masculinitatea e cea care împiedică respectiva societate să se dezvolte. Pe tot globul se comit crime, se declară războaie, femeile sunt ținute în umbră, iar economiile sunt distorsionate în mod dezastruos de către bărbați care cred într-o versiune demodată a masculinității.

Trebuie să strecurăm o unghie filosofică sub marginea abțibildului masculinității, care e foarte bine lipit, și să-l smulgem cu totul. În spatele abțibildului, bărbații sunt goi și vulnerabili – de-a dreptul umani. Circulă dintotdeauna un clișeu care susține că masculinitatea ar fi cumva „în situație de criză”, că ar fi amenințată de destrămarea rolurilor de gen, dar mie mi se pare că multe aspecte ale masculinității sunt o boală a societății. Să spui că masculinitatea e „în situație de criză” e ca și cum ai fi zis, în perioada drepturilor civile din Statele Unite, că rasismul e „în situație de criză”. Masculinitatea trebuie să se schimbe. Unii pun la îndoială chestia asta, dar aceștia sunt, de cele mai multe ori, niște bărbați albi din clasa de mijloc, cu joburi bune și familii: starea actuală a masculinității îi favorizează. Ce ne facem cu adolescenții care au impresia că singura cale de ieșire din sărăcie și mizerie e să devină infractori? Ce ne facem cu bărbații singuratici care nu reușesc să-și găsească o parteneră sau un partener și ajung să se sinucidă? Ce ne facem cu bărbații furioși care își varsă frustrările masculine asupra noastră? Noi, bărbații, ar trebui să ne privim cu ochi limpezi și să ne întrebăm ce gen de bărbați ar face lumea un loc mai bun pentru toți.

Când ne gândim la masculinitate și bărbați, problemele pot deveni rapid grave și înfricoșătoare la scară globală. O discuție

despre hainele hipsterilor sau despre cine ar trebui să spele vasele poate deraia rapid într-o dezbatere despre viol, război, terorism, opresiune religioasă și capitalism feroce. Uneori mă uit la știrile de seară și am impresia că toate problemele lumii se reduc la un singur lucru: comportamentul persoanelor cu un cromozom Y. Bărbații par să fie cei care dețin puterea, banii, armele și dosarele penale. Consecințele masculinității barbare sunt una dintre cele mai mari probleme ale lumii de azi, dacă nu chiar cea mai mare. Unele forme de masculinitate – mai ales cea brutală sau cea indirect dominatoare – sunt toxice pentru o societate egalitaristă, liberă și tolerantă.

E de înțeles că femeile au deschis discuția despre gen. La urma urmei, ele sunt cele mai oprite de constrângerile lui. Sentimentele multor bărbați cu privire la subiectul rolurilor de gen pot fi rezumate prin: „De ce să repari un lucru dacă nu e stricat?” Asta pentru că starea actuală a rolurilor de gen le convine de minune. Dar eu vă întreb: oare? Pe bune? Și dacă jumătate dintre victimele masculinității sunt bărbați? Masculinitatea ar putea fi o cămașă de forță care îi împiedică pe bărbați să fie ei înșiși, orice ar însemna asta. În dorința lor de dominare, bărbații au neglijat anumite aspecte ale ființei umane, în special unele legate de sănătatea mintală. În dorința lor de a fi cât mai masculini cu succes, s-ar putea ca bărbații să își distrugă șansele la fericire. Aș vrea să analizez ceea ce feminista americană Peggy McIntosh numește „ranița invizibilă și imponderabilă” a privilegiului masculin, care e plină de provizii speciale, hărți, pașapoarte, vize, haine, unelte și cecuri în alb, ca să văd dacă pentru unii bărbați e mai mult o binecuvântare sau o povară.

Simt nevoia să precizez, în acest punct, că nu mă situez împotriva bărbaților în general, și nu doar pentru că sunt unul dintre ei. Nu sunt nici împotriva masculinității de orice fel: pot fi la fel de masculin ca orice alt tip. Cartea asta e despre ce cred eu că este masculinitatea și ridică întrebări despre cât de eficientă e aceasta și dacă ne face fericiți. Când vorbim despre masculinitate, una dintre probleme e confuzia dintre sex (masculin) și gen (bărbat).

Statutul fizic, clar și neschimbător al corpului masculin ne poate face să ne gândim că toate comportamentele, sentimentele și cultura asociate cu acest corp (masculinitatea) e scrisă în gene. Pentru mulți bărbați, masculinitatea – comportamentul masculin – e o parte biologică din ei incontestabilă, la fel ca penisul, testiculele și vocea gravă. Dar masculinitatea e, în principiu, o serie de obiceiuri, tradiții și credințe asociate de-a lungul istoriei cu bărbatul. Corpurile noastre trec prin transformări aproape invizibile pe parcursul a zeci de milenii, pe când comportamentul considerat tipic masculin e la fel de efemer ca orice modă adolescență trecătoare sau o zeitate uitată. Trebuie să încetăm să mai privim masculinitatea ca pe o serie de comportamente bătute în cuie; trebuie să încetăm să mai considerăm schimbarea amenințătoare, nenaturală și feminizantă. Eu, unul, consider că masculinitatea înseamnă comportamentul actual al bărbaților, oricare ar fi acela. Mai cred că ar trebui să se schimbe și să includă comportamente care sunt considerate, în prezent, drept feminine, comportamente sensibile care prețuiesc viața și care ar duce la salvarea planetei.

Nu mai țin minte când a fost prima oară când am realizat că sunt bărbat și mă îndoiesc că există mulți bărbați care își amintesc, dar chestia asta stă la baza identității noastre. Înainte să învățăm să vorbim sau să înțelegem limbajul, suntem îndoctrinați în gen. Prima întrebare pe care o pun majoritatea oamenilor când aud de nașterea unui copil e: „E băiat sau fată?” Odată ce am aflat sexul bebelușului, de multe ori începem să facem complimente în funcție de gen: „Vaaai, ce frumoasă e!” sau „Uite cum dă din piciorușe, o să fie o forță a naturii!” Înainte să poată spune cum îi cheamă, copiii sunt încadrați în stereotipuri de gen; fetițele se joacă cu păpuși, se machiază și bîrfesc, iar lumea băieților e presărată cu nave spațiale și e marcată de acțiune și competiție.

Așadar, masculinitatea e o componentă adânc țesută în psihicul masculin. Dar uite că eu sunt travestit; mă excită să mă îmbrac în haine care sunt asociate cu genul feminin. Poate e modul meu de a renunța, inconștient, la masculinitate sau un pas al fanteziei mele către feminitate. Uneori îmi place să pretind că sunt femeie,

așa că, încă din copilărie, am simțit că masculinitatea e opțională pentru persoanele cu penis. Pentru că sunt travestit, oamenii își imaginează adesea că asta înseamnă că înțeleg mai bine sexul opus. Dar asta e o tâmpenie: cum aș putea eu, născut și crescut ca bărbat, să am idee cum e să trăiești ca femeie? Ar fi jignitor pentru femei să-mi închipui că pot. Cel mult mă ajută să înțeleg mai bine ce înseamnă să fi bărbat, pentru că îmi pun întrebări despre masculinitatea mea de la vârsta de 12 ani. A trebuit să mă detașez de mine și să mă îndoiesc de palatul ruinat al masculinității. Asta nu înseamnă că am trecut cu totul în teritoriul feminin, dar nu e de mirare că sunt fascinat profund de masculinitate, de bestia dinăuntru pe care am încercat s-o sufoc și cu care am dus negocieri toată viața.

Pe când eram un puști de 12 ani și scotoceam în dulapurile maică-mii, mă simțeam periculos de dubios și de singur. Nici măcar nu știam de travestism sau că există și alți bărbați care simt la fel ca mine. Acest sentiment m-a făcut să mă gândesc că masculinitatea e un rol jucat orbește de mulți bărbați care nu au motivul sau impulsul de a se întreba de ce fac ceea ce fac. Cât timp am documentat natura identității pentru serialul meu TV și expoziția *Who Are You?*, am descoperit un lucru: că identitatea e un spectacol în continuă desfășurare, și nu o stare statică. Filosoful Julian Baggini a scris că „Eu e un verb deghizat în pronume”.

Nu-mi amintesc să fi existat vreodată o perioadă în care să-mi îmbrățışez condiția de bărbat cu totul, fără să-mi pun întrebări despre ea. Sunt un bărbat alb, o etichetă întinată și greu de purtat în zilele noastre, încărcată de vinovăția și rușinea față de comportamentul colegilor din aceeași categorie. În tinerețe, masculinitatea era problematică pentru mine. Simțeam undeva în adâncul meu că e greșită și că trebuie să mi-o controlez. Am fost cel mai mare dintre frații mei și mama m-a folosit ca pe o supapă prin care și-a vărsat toată furia împotriva bărbaților. Până la 15 ani, eram deja îmbibat cu propagandă antibărbați. Chiar și azi mă trezesc de multe ori că vorbesc despre bărbați ca și cum n-aș fi unul dintre ei. Majoritatea bărbaților sunt oameni de treabă. Dar

cele mai multe persoane violente, cei mai mulți violatori, criminali, infractori, politicieni corupți, abuzatori sexuali tind să fie... bărbați.

N-am avut modele masculine pozitive. Tatăl meu ne-a părăsit când aveam 4 ani și n-am avut o relație cu el până la vârsta de 15 ani, când deja aveam propria versiune de masculinitate și sexualitate, valabile până azi, patruzeci de ani mai târziu. Tatăl meu vitreg, cu care am locuit cea mai mare parte din copilărie, era un bărbat instabil și violent de care eram îngrozit. Așa că am avut mult timp impresia că bărbații nu sunt de încredere, că sunt persoane brutale, distante și neinteresate de mine. Am suferit și din cauza bărbaților, și din cauza constrângerilor specifice sexului meu. Sunt o ființă de sex masculin și am învățat să am compasiune față de sine și sper că am compasiune și pentru bărbați în general. Scriu cartea asta cu bunăvoință, în speranța că bărbații vor învăța să evolueze într-o lume aflată în continuă schimbare.

Nu am intenția să-i desființez pe bărbați: în timpul documentării pentru această carte mi-am dat seama că, în ciuda disforiei mele de gen, pot fi un bărbat destul de masculin la modul tradițional. În psihologie se spune că, dacă observi un anumit comportament la alții, probabil că și tu te porți la fel. Eu am tot observat, de ceva vreme, comportamentele masculine tipice și pot spune că am multe trăsături pe care le asociem de obicei cu bărbații. Sunt foarte competitiv și teritorial, mai ales față de alți bărbați. De multe ori îi întreb pe alți bărbați ce părere au despre chestia asta și de obicei neagă că ar fi competitivi sau că ar avea momente tipice de bărbăție, ceea ce mă face să mă simt ca un monstru macho, pentru că recunosc cinstit că îmi place să-i întrec pe alți bărbați în competiții. Poate că circumstanțele mele, faptul că sunt travestit și artist, înseamnă că sunt mai puțin legat de idealurile de masculinitate decât mulți bărbați și, din acest motiv, sunt tentat să-i iau la întrebări, așa cum mă iau și pe mine însumi. Simt că nu am nimic de pierdut dacă fac asta, în afară de niște obiceiuri antisociale.

Când eram mic, subconștientul meu gestiona ideea de masculinitate printr-o metodă foarte specială: îi preda rolul ursulețului

meu de pluș. Probabil că, la un anumit nivel, simțeam că poate fi periculos să fiu masculin în casa în care locuiam cu tatăl meu vitreg. O masculinitate afișată din partea mea l-ar fi putut provoca pe Minotaur, i-ar fi trezit furia. Așadar, subconștientul s-a ocupat de asta și mi-am împărtășit calitățile masculine dominante cu cel mai bun prieten al meu, Alan Pojar, un ursuleț de pluș. În plus, cum nu aveam deloc modele masculine decente – poate că subconștientul s-a gândit că ar fi bine să inventez unul, și încă unul perfect. Unul pe care cred că încă îl urmez și azi.

Am primit ursulețul de primul meu Crăciun și mă atașasem deja de el până la vârsta de 3 ani, când am făcut pojar și l-am și botezat ca atare. Celălalt nume îi fusese inspirat de fiul vecinului nostru, Alan, care era cel mai bun prieten al meu. În mod ironic, tot Alan îl chema și pe tatăl meu vitreg, așa că, în mintea mea, rolul masculinității alfa era un câmp de luptă între cei doi Alani. Alan Pojar participa la toate jocurile mele din copilărie, iar mai târziu a devenit un personaj imaginar cu care făceam curse de mașini și mă jucam cu Lego. Imaginația mea jucăușă subconștientă i-a alocat lui Alan rolul de dictator benign, iar eu promisem rolul bodyguardului său. Poate ți se pare un rol ciudat pentru o fantezie de copil, dar pentru mine a fost vital. Practic, Alan Pojar devenise, într-o mare măsură, masculinitatea mea. Reprezenta pentru mine o masculinitate idealizată și simboliza calități pe care, în tinerețe, le consideram calitățile unui bărbat bun. Alan avea relații puternice cu o organizație misterioasă pe care acum o numesc Departamentul Masculinității. E o organizație asemănătoare cu Gestapoul, care se asigură că nimeni nu se îndepărtează de prototipul bărbatului dominator. Alan era un lider rebel, teritoriul nostru fusese invadat de germani (asta se întâmpla la douăzeci de ani de la al Doilea Război Mondial), iar germanii erau, bineînțeles, tatăl meu vitreg, cu care duceam un război de gherilă dintr-o bază secretă (dormitorul meu), război care a continuat până am împlinit 15 ani.

Încă îmi răsună în minte ecourile artileriei sinaptice din războiul acela. De curând am văzut într-o revistă un nou model de

Jaguar. Era roșu și puternic, echipat cu un bot agresiv. N-am avut niciodată mașină, dar am simțit brusc o dorință puternică de a-mi cumpăra una – una roșie. Știam că mi-o pot permite și am început imediat să am fantezii cu ea. I-am zis și soției mele despre asta și ea m-a încurajat. Apoi mi-a picat fisa psihologică. În ciuda tuturor realizărilor mele, încă încerc să dovedesc că sunt bărbat, dar în termenii tatălui meu vitreg, care conducea un Jaguar asemănător. Undeva în adâncul meu îmi doream să apar acasă la maică-mea în mașina asta șmecheră și să-i flutur lui taică-meu vitreg prin fața ochilor puța mea viguroasă și roșie din metal.

Unii oameni susțin că n-are rost să discutăm despre masculinitate, pentru că nu putem face nimic să schimbăm comportamentul femeilor sau al bărbaților, din cauză că „așa ne naștem“. De acord că genetica joacă un anumit rol asupra genului, dar nu unul foarte important.

Mulți feminiști și susținători ai egalității de gen nu suportă ideea că biologia ar putea juca un rol, chiar și foarte mic, în diferențele dintre genuri. Acești activiști cred că creierul masculin și cel feminin sunt identice, că orice noțiune de gen e limitată și, mai rău, condiționată de un mediu dominat de bărbați (deci malefic). Sunt tentat să fiu de acord cu ei: e mai sănătos să privim genul ca fiind un construct social. Astfel, el devine mai fluid.

Chiar dacă biologia joacă un rol în diferențele de gen, asta nu schimbă argumentele pentru egalitatea de gen. Înseamnă doar că trebuie să fim atenți ca acele mici predispoziții innăscute să nu fie folosite drept scuze pentru niște comportamente nedrepte și să ne asigurăm că toată lumea are oportunități egale, chiar dacă unele grupuri doresc să facă anumite lucruri mai mult decât altele. Nu trebuie să le refuzăm bărbaților oportunitatea de a îngriji și oferi afecțiune, așa cum nu trebuie să le refuzăm femeilor oportunitatea de a ucide și de a fi violente în numele democrației occidentale, dacă așa își doresc.

În 1976, psihologii sociali Robert Brannon și Deborah David au subliniat patru componente de bază ale masculinității tradiționale sau ale rolului sexului masculin. Prima e „Fără

muierisme“. Celelalte trei sunt „Scara socială“, care descrie lupta bărbatului pentru succes și statut și nevoia de a fi admirat; „Stejarul falnic“, care se referă la atitudinea bărbătească de duritate și încredere, mai ales în situații de criză; și „Arată-le cine-i șeful“, care reflectă normalizarea violenței, a agresivității și a îndrăzelii în comportamentul bărbatului.

Bineînțeles, și femeile dau dovadă de aceste trăsături, dar acestea nu sunt considerate tradițional feminine. Aceste componente sau reguli ale masculinității sunt aplicate foarte strict: fiecare bărbat simte că masculinitatea lui e analizată în detaliu, în special de către alți bărbați, la fel cum și el o analizează pe a lor. Fiecare bărbat știe că trebuie să se poarte într-un anumit fel, să se îmbrace în anumite haine, să creadă că are anumite drepturi și chiar să simtă un anumit fel de emoții. Dar lumea se schimbă și masculinitatea trebuie să se schimbe odată cu ea.

În această carte m-am concentrat pe patru zone ale masculinității care trebuie examinate: puterea (cum domină bărbații o mare parte a lumii), performanța (cum se îmbracă bărbații și cum își joacă rolul), violența (cum recurg bărbații la infracțiuni și violență) și emoția (cum se simt bărbații). Nu e o carte despre sexism, dar, în mod inevitabil, dacă scriu despre masculinitate, mi-e foarte greu să nu menționez nenumăratele feluri în care bărbații sunt sexiști, conștient sau inconștient. Asta este o carte, sper eu, care sugerează niște direcții în care s-ar putea extinde definiția masculinității.

În capul fiecărui bărbat există un guvernator, o voce interioară inconștientă care îi trimite bărbatului instrucțiuni prin interfon. Acest guvernator e șeful Departamentului Masculinității pentru fiecare bărbat. Iar acest Departament vrea să păstreze niște standarde. Guvernatorul personal al fiecărui bărbat colecționează instrucțiuni din diverse surse – părinți, profesori, prieteni, filme, televiziune, cărți – despre ce înseamnă să fii masculin. Preia idei și imagini din aceste surse și le assemblează în modelul bărbatului perfect. Apoi guvernatorul stă pe tron și verifică tot timpul dacă bărbatul lui se apropie de idealul stabilit. Dacă bărbatul deviază de la modelul ideal, poate ajunge să creadă că nu are nicio valoare,

Respect pentru oameni și cărți

să se urască pe sine și, eventual, să se răzbune pe ceilalți. De multe ori, bărbatul nici nu e conștient de guvernatorul lui – poate crede că el însuși e guvernatorul sau că bărbații sunt liberi să se comporte cum vor –, dar, până nu devine conștient că are un Departament al Masculinității și nu și-l înțelege, va fi sub controlul total al acestuia. Vreau ca bărbații să țină în mâini cartea asta când intră în biroul guvernatorului. Vreau să-i pună întrebări îndrăznețe și să privească spre viitor, pentru că e clar că trebuie să negociem anumite aspecte ale masculinității.

